

Електронна бібліотека видань історичного факультету Харківського університету

Калініченко В. В. Аграрна політика радянської влади в Україні (1946 – 1953 рр.) // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць молодих вчених. – Харків, 1997. – С. 56 – 60.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництва

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський; А. О. Баскакова

8. Чернышевский Н.Г. Апрель 1856 // Полн. собр. соч.- М., 1950.-Т. 3.
9. Чичерин Б.Н. Курс государственной науки.- М., 1894-1898.
10. Чичерин Б.Н. О народном представительстве.- М., 1899.

Калініченко В

(ХД

Аграрна політика радянської влади в Україні (1946-1953 рр.)

Головним виробником матеріальних цінностей на селі у радянській Україні був колгоспник, але разом з цим ці люди займали останні щабелі на соціальній драбині радянського суспільства. Комуністична партія та радянський уряд завжди розглядали село тільки як джерело індустріалізації, дешевих продуктів і трудових ресурсів для міста. Українське село впродовж більш ніж 70 років радянської влади пережило три штучні голодомори, один з яких мав місце в 1946-1947 рр. Аграрна політика компартії та радянського уряду у повоєнний період свідчить про її відверто антиселянський характер. Ця політика привела до смерті від голоду більш ніж одного мільйона селян, фактичного закріпачення колгоспників, тотального пограбування села.

Однак ця тема не дістала висвітлення в історіографії. Навпаки, й досі уст захисників колгоспно-радгоспної системи господарювання чути "дифірама" ленінській аграрній політиці, що буцімто забезпечила щасливе і заможне життя колгоспникам. Оскільки проблема повоєнного життя українського життя не дістала об'єктивного висвітлення у літературі, то вона має актуальне значення. А з точки зору нинішньої боротьби прихильників і противників колгоспно-радгоспного ладу в Україні, то тема має і практичне значення.

Сільське господарство Української РСР вийшло із війни з значними втратами. Значно скоротилася кількість працюючих у колгоспах і радгоспах. Наслідок воєнної катастрофи населення України зменшилось на 10,5 [1, с. 12 - 13,6 млн. чол. [11, с. 17], сільське населення республіки скоротилося на 22 [5, с. 455]. Основною робочою силою на селі були жінки, підлітки та похили

ми; якщо в 1940 р. чоловіки, серед працездатних колгоспників України становили 49%, то на початку 1945 р. - лише трохи більше 20% [4, с. 72]. Під війни та окупації була знищена матеріально-технічна база сільського господарства УРСР. Велика кількість техніки і сільськогосподарського реманенту була знищена, або вивезена (у 1945 р. в республіці залишилось 30 % коней, 25 % - великої рогатої худоби, 25 % - овець і кіз, свіней - 11 % [10, с. 164], тракторів - 39 %, комбайнів - 40 % довоєнного рівня [3, с. 72]). Була порушена система сівозмін і агрокультури, що привело до знищення врожайності сільськогосподарських культур (врожайність зернових культур 1945 р. становила близько 87%, овочей - 67%, картоплі - 76% [14, с. 294-299]). Все це призвело до значного зменшення рівня валової продукції.

Комуністична партія та радянський уряд вжили ряд заходів щодо відбудови сільського господарства. За планами четвертої і п'ятої п'ятирічок, повинен був підвищитися рівень виробництва сільськогосподарської продукції, поліпшитися матеріально-технічна база колгоспів та радгоспів. На село направлялася нова сільськогосподарська техніка, яка дозволила дещо підвищити рівень механізації різних видів сільськогосподарських робіт. Так в 1950 р. сіялка була механізована на 78%, збирання врожаю - на 50%, садіння картоплі - на 5%, збирання картоплі - на 0,5%, збирання сіна - на 10% [2, с. 340; 14, с. 340]. В колгоспи, радгоспи та машинно-тракторні станції направлялись досвідчені машиністи. На кінець досліджуемого періоду валова продукція сільського господарства значно перевершила рівень 1945 р., але досягти довоєнного рівня не могла, і становила в 1953 р. - 93% від рівня 1940 р. [14, с. 21].

Але сільське господарство країни в цілому, все ж таки залишалось вкрай бідним за рахунок величезних витрат коштів на відбудову і розвитку промисловості. За рахунок зменшення витрат на експлуатацію села була скасована карткова система в 1947 р., проведена ліквідація кооперативів (1947 р.). Ціною таких економічних реформ в державі, був спровокований голод 1946-1947 рр. в Україні, що мав, значною мірою, штучний характер. Були встановлені нереальні плани хлібозаготівель, занадто високі для зруйнованого війною сільського господарства Української РСР. Українське село в кінці 1946 р. спіткала засуха, однак, замість реальної допомоги голодуючим населенню, радянська система репресивними заходами "вимела" весь хліб. До того ж на селі процвітала хвиля репресій. Введення нової податкової системи (сукупність

всіх податків та зборів становила 98,84% річних прибутків середнього колгоспного двору [7, с. 214; 8, с. 66; 9, с. 194]), оплати праці (в 1948 р. введена нова дев'ятиразрядна сітка начислення трудоднів, згідно з яким виконання змінної норми начислялося від 0,5 до 2,5 трудодня [16, с. 142]), один вироблений трудодень, якщо колгосп чи радгосп був спроможний сплатити виплачували до 5 крб, за цінами до 1961 р. [8, с. 206-207]) привели до зниження матеріального стану колгоспника. Низькі закупівельні ціни та "ножиці" (різниця між закупівельними цінами та цінами у роздрібній торгівлі доходила до кількох десятків разів) ціни робили колгоспи і радгоспи вічними боржниками держави (наприклад, для того, щоб купити автомобіль "ЗИС-110" колгосп в 1949 р. повинен був здати державі, понад плану, по заготівельним цінам 232 т зерна [6, с. 400]), що знову ж таки вдарило по кишені колгоспника, він фактично нічого не отримував на вироблені трудодні.

Держава майже не виділяла грошей на соціально-побутові потреби українського села. Більшість культурних і побутових закладів існували лише за кошти колгоспів. Більшість сіл були неелектрифіковані, тільки в 12% колгоспів та 7,8% сіл були радіоточки, найчастіше один гучномовець на все село. Будівлі відсутні в значній частині сіл торгівельні заклади (станом на 1 січня 1952 р. в УРСР було лише 43458 торгівельних закладів в сільській місцевості). Скрутило було становище з медичним обслуговуванням у сільській місцевості: на 1 тис. чол. сільського населення було лише 20 лікарських ліжок, три лікарі, фельдшерів, транспорт був переважно гужовий [12, с. 64-66].

Ще одним заходом в аграрній політиці радянського уряду і комуністичної партії було укрупнення колгоспів. Головною метою цього заходу, вважалося зменшення управлінських кадрів в колгоспах. Передбачалося, що укрупнення колгоспів стане основою для створення "агромастів" (яке містило б у собі переселення до 5 тис. мешканців, де був би кінотеатр, магазини, відпочинково-побутові заклади, головне, висотні будинки). Ідея належала М.С. Хрущову, ця акція почалася з 1948 р., широкий размах набула в 1950 р., після відповідної постанови ВКП(б); за 1950 р. кількість колгоспів скоротилася на 47% [15, с. 40]. Укрупнення колгоспів дало імпульс для появи цілого спектру негативних наслідків, проблем у соціально-побутовій сфері до появи у майбутньому так званих "неперспективних" сіл.

Тоталітарний режим зумовлює всебічний контроль за всіма сферами життя суспільства, галузями економіки і політикою. Якщо в містах система контролювала все, то на селі склалася інша ситуація. На селі режим міг контролювати суспільно-політичне життя, але не економічне - селянин не був повністю позбавлений засобів виробництва. Під час війни колгоспи і радгоспи значайно дезорганізувались, з'явилась велика кількість хуторів, у селян-господарів виросли розміри присадибних ділянок. Робота у колгоспі чи радгоспі була економічно не вигідною, а тому колгоспники більше уваги звертали на приватне господарство. Яке тоталітарна система дозволити не могла, а тому була ряд заходів, щоб примусити селянина працювати тільки у колгоспі. Це такі заходи: скорочення присадибних ділянок, підвищення рівня мінімальної зарплати за виробітку за зміну, підвищення рівня мінімальної кількості виробітку за трудові днів, депортація за межі УРСР за невиробітку мінімуму трудових днів, високі податки з присадибного господарства і створення "агроспів". Отже колгоспники після війни перебували в період фактично були перетворені на державних кріпаків.

В вересні 1953 р. пленум зробив деякі послаблення в аграрній політиці, але суттєвих змін зроблено не було.

1. Жуковский А., Субтельний О. Нарис історії України.- Львів, 1992.
2. Історія селянства Української РСР.- К., 1967.- Т. 2.
3. Історія України: Курс лекцій.- К., 1995.
4. Історія Української РСР.- К., 1979.
5. Косик В. Україна і Німеччина: у Другій світовій війні.- Львів, 1993.
6. Лукинов И.И. Ценообразование и рентабельность производства сельскохозяйственных продуктов.- М., 1971.
7. Марьяхин Г.А. Очерки истории налогов с населения в СССР.- М., 1964.
8. Марьяхин Г. Налоги в СССР.- М., 1958.
9. Марьяхин Г.А. Налоговая система СССР.- М., 1952.
10. Народное хозяйство Украинской ССР: Стат. збірник.- К., 1972.
11. Перковский А.Л., Пирожков С.І. Демографічні втрати народонаселення Української РСР // Укр. іст. журн.- 1990.- № 2.
12. Рибак І.В. Стан соціально-побутової сфери українського повоєнного села (1946-1955) // Укр. іст. журн.- 1993.- № 2.

13. Розвиток народного господарства Української РСР. 1917-1957.- К., 1957.
14. Сільське господарство Української РСР. Стат. збірник.- К., 1970.
15. Талан Є.П. Колгоспи Української РСР в період завершення будівництва соціалізму (1951-1958 рр.).- К., 1962.
16. Теряева А.П. Вопросы организации и оплаты труда в колхозах.- М., 1954.

Калугін С.

(Університет внутрішніх справ)

Регламент засідань земських зборів Харківської губернії

Земські установи, які були створені в Російській імперії в 1864 р., залишили нащадкам цінний досвід успішної роботи. Досліджуючи сьогодні історію земських установ, ми не тільки повертаємося до забутих сторінок культури правової історії, але й привертаємо увагу до того, що заслуговує на серйозне вивчення з боку сучасних діячів місцевого самоврядування.

Кожне губерньське земство розпочинало свою роботу в умовах, на які впливали цілий ряд обставин: соціальний склад гласних, розклад політичних сил у земстві, наявність місцевих лідерів, стосунки із місцевими владовими структурами та ін. Губерньські земства самостійно (безперечно, керуючись земським законодавством) приймали постанови щодо регламенту, організації роботи губерньських земських зборів та управ, рішення про розподіл обов'язків, вирішували багато інших питань, які в цілому й складали особливості кожного земства.

Після тривалих узгоджень Тимчасового губерньського комітету з міністерства внутрішніх справ було одержано згоду на проведення перших Харківських губерньських земських зборів [1]. На перше засідання зборів, яке відбулося 1 жовтня 1865 р. у залі Будинку дворянських зборів, прибуло 77 гласних з Харківської губернії. На засіданні головував предводитель Харківського губерньського земства.